

AZ IRODALOM KÖNYVE

Sinkó Ervin

Soha még a Vajdaságban napi- meg hetilapok mellett annyi magyar könyv és folyóirat nem látott napvilágot, mint ma.

S mégis engedtessek meg nekem a kellemetlenkedő vallomás: néha kételkedem benne, hogy a vajdasági magyarság kulturális élete — vagy az, amit így neveznek — valóban kulturális és valóban élő-e.

Pontosabban: olykor úgy rémlik nekem, hogy van a Vajdaságban maréknyi fiatal, öregebb meg öreg ember, kiknek szívügye a kezdeményező szép szó és a bátor gondolat — afféle barlanglakók, de körülöttük dermesztően visszhangtalan részvétlenség, maga a tunya közöny terpeszkedik, süketen a szép szóra és bátor gondolatra.

Lehet, hogy hamis, túl sötét ez a diagnózis. De az is lehet, hogy még mindig nem olyan sötét, mint maga a valóság. Mert íme most elháríthatatlanul felmerül a kérdés: vajon az a maréknyi fiatal meg idősebb ember, akik egymásnak, egymás között vagy egymással harcban versekkel, novellákkal, tanulmányokkal, regényekkel, színházi, képzőművészeti, zene- és filmkritikákkal és kommentárokkal a vajdasági magyarság kulturális életét játsszák — még ez a maréknyi kisebbség is, ki-ki külön a maga odújába húzódva, nincs-e sokkal inkább azzal elfoglalva, hogy köztük is „ki-ki maga mesterségét folytatja, folytatja” — mint önfelelt, alkotó lelkesedéssel a kezdeményező szép szóért és bátor gondolatért?

Keserű a kérdés, de talán mégse alaptalan. Mert bármily szűk körre szorítkozzék is a kulturális élet, ha valóban kulturális és ha valóban élet, akkor csak egyet jelenthet: közös készséget értékek felfedezésére és közös küzdelmet értékek érvényre juttatásáért, közös készséget mindenre és közös küzdelmet mindenért, ami az embert igazabbá, gazdagabbá, szebbé, szeretetre méltóbbá teheti, harcot ember és ember

viszonyának magasabb színvonalra emelése érdekében. Röviden: erőfeszítést azért, hogy a kezdeményező szép szó és a bátor gondolat ne lebegjen „szabadon” a való ember és valóságos emberi élet felett, hanem elidegeníthetetlen szerves részévé válják a való embernek és az életnek.

Ennek pedig minimális előfeltétele: felhívni a figyelmet — és nemcsak felhívni, hanem nem hagyni, hogy ellankadjon a figyelem, ha megjelenésével valami szép, merész, jó igyekszik megzavarni a provinciálisan szűk látókörű, a fertelmes „rég jó időkből” örökbe hagyott kedélyes szellemi tunyaság meddő önelégültségét.

Amit én szépnek, merésznek, jónak tartok, azt ez vagy az, vagy nagyon sokan csúfnak, hamisnak, rossznak vélhetik. És nemhogy semmi rossz sincs abban, ha támadón, gúnyosan vagy épp felháborodva kétségbe vonják az én értékelésem helyességét, sőt az ilyen harci láрма jó, nagyon jó, mert élet jele, és életet teremthet; tunyákat, közömbösek is ráeszmélthet ellentétekre, felkeltheti érdeklődésüket kérdések iránt, melyek egyébként kívül esnek látóhatárukon.

A kulturális élet szempontjából nem is az a legfontosabb, hogy kinek van igaza, hanem az, hogy „haszontalanságokért” — kulturális értékekért és kulturális problémákért — szenvedélyek izzanak és csapjanak össze. Írva vagyok: aki se hideg, se meleg, azt kiköpi az Úr az ő szájából. A kultúra is. Nem az esetleges tévedések, hanem a langymeleg helyeslés, a nem-rám-tartozik, a közöny álláspontja, illetve állapota az, mely kérdésessé teszi: eljutottunk-e oda, ahol kultúránk egy-egy eredménye már az élet eleme, oda, ahol egy közösség kulturális élete legalábbis kezdődik?

*

A kérdést időszerűvé teszi a vajdasági magyarság életének az a rendkívüli jelentőségű kulturális eseménye, melyet, tudtommal, a Vajdaság egyetlen magyar nyelven megjelenő havi, heti vagy napi sajtótermékében mindmáig senki se méltatott egyetlen szóra sem. Se helyeslő, se megróvó szóra.

Arra a nagy formátumú, összesen közel másfél ezer oldalra rúgó négy kötetre gondolok, melyet a Novi Sad-i Fórum kiadásában *Az irodalom könyve* címmel dr. Szeli István, dr. Bori Imre és részben, a fájdalmasan korán, hirtelen halált halt B. Szabó György állított össze a vajdasági középiskolák I., II., III. és IV. osztálya magyar tanulóinak használatára.

A kivételes jelentőségű vállalkozás II., III. és IV. kötete tavaly, 1964-ben jelent meg, az I. kötet pedig még 1963-ban. Senki se vádolhat tehát türelmetlenséggel, ha megdöbbenve, nyugtalanul, a számonkérés hangsúlyával vetem fel a kérdést: magának a kiadvállalatnak itt-ott megjelent pár soros kommunikéjén kívül, hol maradt, hogyan maradhatott el ennek a jelentőségében kivételes kulturális eseménynek legcsekélyebb visszhangja is?

Aki nem vette kezébe, aki még csak futólagosan se lapozta át ezt a négy kötetet, csak azt gondolhatja, hogy elvetem a sulykot, mikor — lévén „csak” középiskolások használatára készült tankönyvekről

szó — rendkívüli jelentőségű kulturális eseményt emlegetek. Nekem azonban meggyőződésem, hogy az a szellem, az az elgondolás, az a nagyvonalú koncepció, mely ebben a négy kötetben testet öltött, korszakot jelent — korszakot jelenthet nemcsak a vajdasági magyarság határain belül, hanem annál sokkal tágabb méretekben is, feltéve, hogy nem hallgatjuk agyon, feltéve, hogy nem marad elszigetelve és további rendszeres, az eddigi módszereket forradalmasító folytatás nélkül *Az irodalom könyve* négy nagy kötetének nagyszerűen eredeti kezdeményezése.

Mielőtt magának *Az irodalom könyvének* négy kötetére térnék, fölmerül a kérdés, honnan a mérték, mellyel annak értékét mérem?

A távolabbi múlt, de a jelen mértéke is.

Ami a távolabbi múltat illeti: Horger tanár úr, hála megbuktatott diákjának, József Attilának, bevonult a halhatatlan szimbólumok sorába. Az irodalomtörténet, mint tantárgy, a magyar nemzeti irodalom történetét jelentette — és a gimnázium ötödik osztályától, mely a mi mai középiskoláink első osztályának felel meg, egész a nyolcadikig, az én időmben, úgy tanították a magyar nemzeti irodalomtörténetet és úgy kellett „felelni” és dolgozatot írni a magyar irodalomtörténet tárgyköréből, mintha nekünk, tanulóknak, valamiféle, külön a mi kínzásunkra kiesztelt fennkölt múzeum útvesztőiben, elvont fogalmak dohos labirintusában kellene részletesen tájékozódnunk. Díszes nagy temető, ahol a tanár úr hozzáértően exhumált múmiákat, és a mi dolgunk az volt, hogy megtanuljuk a nevüket, életrajzukat, műveik sajátosságait, hány évesek voltak, mikor temetésükre sor került, tehát születésük évét, atyjuk és anyjuk nevét, haláluk dátumát és születésük helyét is. És ugyanúgy, ahogy mi, tanulók, az irodalom díszes temetőjének lakói is osztályzatot kaptak a tanár úrtól, illetve abban a tankönyvben, melyet gróf Apponyi Albert, illetve gróf Klebelsberg Kúnó vallás- és közoktatásügyi miniszter hagyott jóvá, hazafias, valóság-erkölcsi nevelésünk érdekében.

A tankönyvben az írók osztályzatának legfőbb kritériuma igaz magyarságuk, honszerelmük, szellemük, stílusuk, továbbá s legfőként műveik eszmei tartalma volt. Rettenetesen sokat kellett bemagolnunk. A verslábak különböző nemeitől kezdve a középkori magyar költészet, a hitvitázó irodalom, a renaissance, a barokk, a romantikus és a realisztikus irányzatok jellegzetességeit, az irodalmi műfajok közötti különbséget, mi az eposz, és mi a líra, és milyen alfajai vannak ennek is, annak is, és természetszerűen tudnunk kellett azt is, hogy a ballada nem egyéb, mint dráma dalban elbeszélve. A tankönyvben helyet kapott irodalmi szövegek ezeknek a tudnivalóknak illusztrálását szolgálták. Népdal, genre-képek, szerelmes versek, ódák, elégiák, költők egy-egy levélváltása, Kölcsey Paranaesisének, valamint a Bánk bánnak egy részlete, Mikes Kelemen egy-egy levele, nyomban utána Lévy József Mikesről szóló verse, ámhogy a szónoklattal, mint külön műfajjal szintén megismerkedjünk, ott volt Kossuth Lajosnak az a beszéde is, melynek befejezésekképpen „leborul a nemzet nagysága előtt”. És külön könyvben, irodalmi szöveggként, még Arany János Tol-dija, de sajnos az is Lehr Albert magyarázó jegyzeteivel.

Nem kevésbé fontos, hogy, legalábbis emlékezetem szerint, az iro-

dalomtörténeti tudnivalók illusztrációja az én utolsó magyar irodalomtörténeti gimnáziumi tankönyvemben bezárólag Szabolcska Mihály Salzburgi csapszékéig ölelte fel a magyar irodalmat, holott már benne éltünk az első világháborúban és anélkül, hogy az irodalmi tankönyvekben csak nyoma is lett volna, akkor már hosszú évek óta Ady Endre és a *Nyugat* jelentették az élő magyar irodalmat.

Olyanok voltak tehát a magyar irodalmi tankönyvek, hogy ha szántsándékkal akarták volna kedvét szegni a vizsgán végre szerencsésen túlesett diáknak, hogy később valaha is önszántából nyújtsa ki kezét Balassi, Csokonai, Petőfi vagy Arany után, akkor se végezhették volna jobban a feladatukat. Nagyon erősnek kellett lenni a szavak mágiája iránt való érzéknek és általában az esztétikai szükségletnek, hogy irodalomtörténeti tankönyvek és irodalomtanárok se tudták a lélekből kiölni.

Mіндеz távoli múlt. Ma minálunk Jugoszláviában másképpen tanítják az itt élő népek irodalmának történetét. De aligha vonhajta kétségbe bárki is, hogy akár középiskoláinkban, akár egyetemi tanzségeinken még mindig túlteng egy bizonyos historioizmus, történelmi adatoknak, szociológiai elemzéseknek, életrajzi évszámok halmozásának, korlátolt nemzeti szempontoknak előtérbe helyezése, hogy mindez még mindig eltorlaszolja az utat az irodalmi műhöz való esztétikai viszony megteremtése és elmélyítése elől. Az irodalom oktatása még mindig túlnyomórészt életrajzok gyűjteményének és művek gondosan rubrikákba foglalt *leltárának* ismertetése — és nem a látóhatárt és vele a szellemi fogékonyság terét kiszélesítő, az esztétikai szenzibilitást tápláló és növelő tevékenység.

Az irodalom könyve négy kötetének egyik legfőbb érdeme, hogy gyökeresen szakít az öntörvényű nemzeti irodalomtörténet előítéletével. Mindjárt az első, a középiskolák első osztálya számára készült kötet első fejezete — mintegy előszava — írók, esztéták, filozófusok vallomásait, nézeteit, véleményeit közli az irodalom mivoltáról, az alkotásról, a költészet természetéről. S az első idézet — az Arisztotelésztől való — állásfoglalás az irodalomnak a történelmi fölfogása ellen. „A költészet filozofikusabb és magvasabb, mint a történelem” — hangzik az idézet, mely után hosszú sorban vonulnak fel nézeteikkel Joubert, Lessing, Goethe, Schiller, Marx, Engels, Dobroljubov, Flaubert, Baudelaire, Mikszáth, Reviczky, Valéry, Müller-Freienfels, József Attila, Caldwell és Illyés Gyula. Nem azért, hogy egyazon nézetet fejtssék ki, hanem hogy a maguk különböző, sőt ellentétes vélekedésével az olvasót arra serkentsék, hogy hasonlóképpen a saját fejével gondolkodjék a kérdéstről.

A magam részéről én még legalább egy idézettel megtoldanám a hosszú sort, az idézettel, mely épp *Az irodalom könyve* négy kötetének az újságát és szellemét legvilágosabban meghatározza. A Goethe figyelmeztetése kerülhetne *Az irodalom könyve* homlokára: „A nemzeti irodalmak ideje lejárt, ma a világirodalom az időszerű.”

Ennek a goethei axiómának következetes és szerencsés keresztülvitele jellemzi *Az irodalom könyvének* négy kötetét.

Nem oly módon, mint ahogy a magyar nemzeti irodalomtörténetekben a Petőfiről szóló fejezetben meg volt említve Béranger neve, mint

a francia költő, aki „hatott” Petőfire, vagy Bürgeré, Blumaueré és Pope-é, mivelhogy „hatottak” Csokonaira, és így tovább. Az ilyen-fajta fejtegetésekben a nemzeti irodalom a tengely, és az „idegen” csillagok csak annyiban vétetnek számba s akkor is legtöbbször csak a nevük megnevezésével, amennyiben az egyetlen tengely bűvkörébe valami módon behatoltak.

Mit jelent ezzel szemben a goethei axióma, mely szerint ma már a nemzeti irodalmak kora helyett a világirodalom kora következett be?

Az irodalom könyvének négy kötete nem elméleti magyarázatokkal, de gyakorlatával válaszolja meg a kérdést.

Az én időmben a középiskolában bennünket báró Jósika regényeinek alakjaival és báró Eötvös József körmondataival nyaggattak akkor, mikor mi már — persze az iskolán kívül — nemcsak Adyt, Móricz Zsigmondot és Szomory Dezsőt, de Arcübasev Szanyin-ját, Anatole France-ot, Strindberget, Zolát, Wedekindet, Ibsent és Knut Hamsunt faltuk. Az iskolai irodalomórán, amikor a nemzeti irodalomtörténet adatait tömték a fejekbe, még az átlagos diákot is mélyen a saját intellektuális színvonala alá nyomták le, s így természetes, hogy a tanulók többsége, ha egyáltalán megtanulta valaha is élvezni Arany Jánost, akkor csak jóval azután, hogy kiszabadult a tanár úrnak nevezett idomító keze alól. Iskolai dolgozatot kellett írunk — pontosan emlékszem a témára — A gazdaságosság elve a természetben címmel, s a dolgozatban leereszkedően gügyögtük az előírással bárgyúságokat, de ugyanakkor odahaza Otto Weininger, Schopenhauer és Nietzsche volt a mindennapi szívdobogtató olvasmányunk — tehát mindaz, ami messze kívül esett az anakronisztikus iskolai tanterv kerítésén. Ellenében a tanárokkal, akik nem teltek be a múlt értékeinek elemzésével és kultuszával, az ifjú embert a jelen izgatta — az a jelen, mely állami és nemzeti határoknak fittyet hányva, problémáival, ellentéteivel, küzdelmeivel — és irodalmával — a nagy, közös világ izgalmas közügye.

Az irodalom könyve ennek a nagy, országhatárokat nem ismerő közös világnak közös birtokából, a világirodalomból indul ki, és a világirodalom részeként ad szemelvényeket a régi, az újabb és legújabb magyar irodalomból is. Természetes és szükséges, hogy a régi és legrégibbi magyar írók művei is éppúgy szerepeljenek a szöveggyűjteményben, mint ahogy egy-egy művükkel vagy töredékkel képviselve vannak Boccaccio, Cervantes, Balzac, Dosztojevszkij, Tolsztoj meg Zola is. De külön és nyomatékkal kell hangsúlyozni: már az első kötetben is úgy vannak a szövegek, a legrégebbiek is, megválogatva és csoportosítva, hogy meglátszik: aki a válogatást elvégezte, tisztában volt vele, hogy az ifjúságot mindenekelőtt a jelen érdekli, jelenkori áramlatok és jelenkori emberek tükröződése a jelenkori irodalmában. A régi szövegek tehát ebben az összeállításban megifjodnak, s Homérosz Iliász-ának egy részlete vagy a magyar népmonda: „Mátyás király Gömörben”, naivitásukkal kellemesen, üdén hatnak, mert a kötetben közeli szomszédunk Faulkner, Camus, Déry Tibor, Sartre. De ott van — hogy csak néhány nevet említsek — Pindaros, Anakreon, Sappho, Horatius, Villon, Balassi mellett Rimbaud, Ady, Tóth Árpád, Lorca, Radnóti, Krleža, Weöres Sándor és Vasko Popa is, mint ahogy

a drámában Szofoklészről Shaw-ig és Krležától Dürrenmattig terjed a korszakokat átfogó s megint csak a mai napot, jelenünket legbőségesebben szóhoz juttató ívelés.

Az *irodalom könyve* nemcsak akar, hanem tud is mai könyv lenni: nem egy elvont tanterv, hanem a mai ember, a mai diák érdeklődési köre az, amiből kiindul, s ezért már első kötetében is helyet kap egy-egy hangjáték, de film-forgatókönyv és televíziójáték is.

Az *irodalom könyve* 15—18 éves ifjak és lányok használatára készült, de egyetlen lapján, egyetlen sorában se úzi „a lekipásztorkodás” öntelt, tehát komikusan buta mesterségét.

Minden felnőtt volt egyszer tizenöt, tizenhat, tizenhét és tizennyolc éves — de mire felnőttek lettek, általában elfelejtették, hogy annak idején milyen unalmasnak találták volt a bácsikat és néniket, akik, mint az élet titkaiba beavatottak, körültekintően és mindenekelőtt fokozatosan akarták őket kalauzolni, óvni és irányítani a test és lélek misztériumai között, melyek a védencek számára egyáltalán nem voltak rejtélyek — a felnőttek elfelejtették, hogy annak idején milyen titkos megvetéssel vagy nyílt felháborodással reagáltak szellemi fejlődésük gyámjaira, akik adagolták, ajánlották, engedélyezték, vagy pedig eltiltották őket attól, hogy egy-egy könyvet olvassanak.

Az *irodalom könyve* összeállítóinak dicséretére válik, hogy se ideológiailag, se egyéb normák védelmében nem arrogálják maguknak az erkölcs-csász szerepét. Ez a pedagógiai okosságának legmegbízhatóbb kritériuma. Akik ma tizenöt és tizennyolc év között vannak, mozi-előadásokat látogatnak, rádiót hallgatnak, s a televízió képernyője előtt üldögélnek, s többé-kevésbé, a saját ifjúsági lapjukon kívül, napi és hetilapokat is olvasnak — azokkal másként beszélni, hozzájuk másként közeledni, mint egyenrangúakhoz, bizonyos befolyásoktól féltetni őket s igyekezni más befolyásokat — „az ő érdekükben” — kultiválni — egyet jelent annak az elvesztésével, ami a pedagógus számára a legfontosabb kell hogy legyen, a bizalom jegyében eleven kontaktus elvesztésével. Paradox módon a legjobb pedagógus az, aki nem akar pedagógus, hanem csak őszintén és nyíltan egy lenni a vele szellemileg és erkölcsileg egyenrangúnak feltételezett, egyenrangúnak ígényelt fiatalok között.

Az *irodalom könyve* ebben a szellemben tárja a középiskolás tanulóknak elé állapotoknak, stílusoknak, személyiségeknek, törekvéseknek, romlásnak, rajongásnak, bűnnek, rothadásnak, poklokknak és üdvözüléseknek impozáns irodalmi panorámáját. Hozzá tartozik a négy kötet erényéhez, hogy az egyes szemelvényeket egyáltalán nem kommentálják. Szövegeket adnak csak, és a tanuló és iskolabeli oktatója közös munkájára bízzák, hogy mit és mennyit fognak a maguk számára kihozni a szövegeknek ebből az itt nyújtott gazdagságából.

Van az első kötetnek még egy fejezete, melyről külön is szólni kell. Címe: a próza és a költészet határán. Ebben részletek olvashatók Károlyi Mihály emlékirataiból, Illyés Gyula naplójegyzeteiből, Simone de Beauvoir visszaemlékezéseiből, Gelléri Andor Endre önéletrajzából, itt szerepel Halász Gábor esszéje Kosztolányi humoráról, aztán a kritika, amit Kosztolányi írt Gelléri Andor Endréről és végül Bálint György tárcája: A tintahal.

Amit az ebben a fejezetben helyet foglaló írások a diáknak nyújtanak, az mindenekelőtt a „szépirodalom” szokványos fogalmának lényeges kibővülése. A szó, akár történetíró szava, akár vallomás, vagy még ha csak kritika is — a szó értékének legfőbb kritériuma, hogy képes-e revelálni az embert és az időt. Teheti ezt szándékosan és közvetlenül, mint a történész és az emlékiratíró, de történhetik ez önkéntelenül és közvetve is, s akkor az olvasásnak egy különleges képessége kell hozzá, hogy a szó önértékén túl is áttetszővé, lelki alkatokat és korokat megvilágító varázsigévé váljék.

Az *irodalom könyvének* II. kötete már egész sorát nyújtja az ilyen több rétegű szövegeknek is: Jordanes krónikája *A géták eredetéről és tetteiről* és több középkori krónikás szövege, meg középkori legendák. De középkori vallásos és világi énekekkel is megismertet. Akik a kötet szövegeit összeállították, megmondták a magukét azzal, hogy mely középkori szövegeket választották ki. A diák azonban, aki megismerkedik ezekkel a réges-rég elhangzott vallásos és világi énekekkel, megdöbbenve fog ráeszmélni, hogy van időtlen, bármily időben élő emberre is megrendítően ható szó, tudniillik a költői szó. Az *Ómagyar Mária-síralom*, *A Halál éneke*, vagy a *Nagyszombati kódex*-ből a *Szűz Mária szépsége* — noha a mai embernek teljességgel más a világképe, egész gondolatvilága, mint volt e hajdani énekek szerzőinek, ez énekek mégse múzeumi tartozékok, hanem megragadnak bennünket, visszhangzanak bennünk, meg-megremegtetnek egy-egy mondatukkal, szavukkal.

Miért?

A középiskola diákja, aki elcsodálkozva nem többet, csak ezt a kérdést fogja feltenni, máris elindult ezzel a felfedező útra, melyet mindenkinek személté szerint magának kell megtennie, hogy eljusson a megrendítő esztétikai élményen keresztül a maga további nyugtalanító, legáltalánosabb és egyben legszemélyesebb emberi és etikai kérdéseire. Akkor Pierre de Ronsard, Montaigne, Racine, Shakespeare, Molière, Swift, de még Rabelais, Macchiavelli, Janus Pannonius, a virágénekek, Montesquieu, Lessing, Bessenyei György, Kármán József, Csokonai, Goethe, Berzsenyi, Gogol, Leopardi, Byron, Vörösmarty, Novalis, Petőfi és Hölderlin — hogy taláalomra csak ezeket válasszam ki a II. kötetben szövegeikkel szereplő nevek sokaságából — nem lesznek sanyarú és sanyargató „kötelező” iskolai olvasmányok, hanem mindmegannyi futólagos első ismeretség, melyet a diák majd mindenképpen elmélyíteni, folytatni és állandósítani kíván. Ha nem is mind, de lesznek köztük sokan.

S hogy minél többen legyenek, *Az irodalom könyve* összeállítói dicséretes csselfogással egy-egy költőtől általában olyan szövegeket választottak ki, amelyek felkeltik és ingerlik az érdeklődést, kíváncsivá tesznek egy-egy életművel való közelebbi, behatóbb megismerkedésre.

A III. kötet szövegeket közöl a XIX. század második felétől kezdődően egész a mi korunk irodalmáig, tehát Baudelaire-től, Tolsztojtól, Dosztojevskij-től, Mallarmétól, Franz Kafkától, Joyce-tól, Apollinaire-től, Prousttól kezdődően magyar kortársaik, Arany, Vajda, Mikszáth, Tömörkény, Ady, Kaffka Margit műveiből éppúgy, mint Gorkij, Alekszandr Blok, Iszak Babelj, Jeszenyin, Majakovszkij, Pirandello, André

Gide, Thomas Mann, Brecht, Tristan Tzara, Breton, Aragon, Éluard szövegeiből, de sorát ejti Illés Béla, Gábor Andor, Babits, Tóth Árpád, Krúdy, Juhász Gyula, Kosztolányi, Szabó Lőrinc, Erdélyi József, Veres Péter, Féja Géza, Darvas József, Illyés Gyula, József Attila, Nagy Lajos, Kassák, Gelléri Andor Endre, Bálint György, Radnóti Miklós, Németh László életművét reprezentáló szövegek közlésének is. Vajdasági magyar írók közül is már ebben a kötetben szerepel Szenteleky Kornél, Gál László, Lévy Endre, Laták István és a második világháborúban fiatalon elpusztult és elfeledt jugoszláviai magyar írók egy-egy novellával, verssel, kritikával. Óriási anyag a III. köteté, bár még távolról sem soroltam fel mindazt, amit felölel.

Dr. Bori Imre, ennek a kötetnek összeállítója, előszavában hangsúlyozza is:

„Könyvünk anyaga több is, kevesebb is, mint amit az iskolai munka során szövegszerűen felhasználhatunk. Több, mert az itt következő versek, elbeszélések, regény- és drámarészletek csak egy része tárgyalható meg az órákon, de kevesebb is, mint szeretnénk volna, vagy amennyit a száz év, amelyet könyvünk felölel, irodalmi termésben jelent.”

Ebben a sóhajszerű megállapításban kifejezésre jut *Az irodalom könyve* tendenciája is: középiskoláinknak készült, de, joggal, sokkal többre tart igényt, mint hogy csak tanítási segédeszköz legyen. A szó legszebb értelmében: olvasókönyv, mely elkíséri nemcsak a diákot, hanem tanárját is messze a középiskolai tantermen túlra is. Ennek a szándéknak sikeres megvalósításához túl nem becsülhető segítséget kaptak a kötetek összeállítói: nem sok nép irodalma büszkélkedhet olyan nagyszerű fordításokkal, mint amilyenek *Az irodalom könyve*-ben közölt magyar nyelvű fordítások; sajátossága a magyar irodalomnak, hogy kevés kivétellel még legnagyobb költőink is fáradhatatlanul és megdöbbentő sikerrel munkálkodtak azon, hogy a világ-irodalom értékeit fordításaikkal, a magyar nyelv minden szépségével építsék be a magyar irodalomba.

Az irodalom könyve korszakról korszakra követi a jugoszláv—magyar szellemi kapcsolatokat, a XV. századbéli Duna melléki szerb írotól, majd Kazinczytól, Martinovicstól, Vitkovicstól Ivan Mažuranićig, akinek az 1848-ban a magyarokhoz intézett felhívása az azóta eltelt több mint száz év távlatából megdöbbentő erejű történelmi és emberi dokumentum. A III. kötetben ott szerepel Jakov Ignjatović visszaemlékezése a Petőfivel való találkozásáról, Toldy Ferenc üdvözlő beszéde a Matica srpska emlékünnepején, Vajda János Radićević-fordítása, Zmaj Jovan Jovanovićnak, Petőfi és Arany fordítójának levélváltása Arany Jánossal, és annyi más közt, mint különleges érdekesség, ott a sorban Kosztolányi Dezső is mint Milan Rakić egyik versének fordítója.

A IV. kötet, mely a mai jugoszláviai és a magyarországi magyar irodalom, valamint a nagyvilág mai irodalmának szövegeiből közöl imponáló válogatást, szintén külön fejezetet szentel a magyar—jugoszláv irodalmi kapcsolatok dokumentálásának. Igen helyesen abból indulva ki, hogy nincs a mai Jugoszláviában olyan középiskolás magyar diák, aki a szerbhorvát nyelvben is többé-kevésbé jártas nem

volna, már az előző kötetek is közölnek szerbhorvát nyelvű szövegeket és magyar költők műveinek szerbhorvát fordításait is, többek között Krleža és Mladen Leskovac Ady-fordításait, továbbá Krleža *Moj obračun s njima* című könyvéből eredetiben azt a részletet, mely Jugoszlávia e legnagyobb írójának vallomása arról, hogy ifjúságában mint rajongott Petőfiért, s hogy abban az időben, a lázadás mámorában, le is fordította horvát nyelvre Petőfi Apostolát.

A mai jugoszláviai magyar irodalom legjáva — ez is *Az irodalom könyve* egyik biztató tanulsága — nem a jugoszláv kultúra szomszéd-ságában, hanem benne él, szava és gondolata a jugoszláviai forradalom egyetemes szellemétől ihletett szép szó és bátor gondolat. Ez egyetemes jugoszláviai forradalmi szellem nélkül olyan mű, mint *Az irodalom könyve*, nem is láthatott volna napvilágot.

Dr. Bori Imrének a III. kötethez írt előszavában olvasom:

„... részletesebben mutattuk be a magyar—jugoszláv irodalmi kapcsolatokat jelző szövegeket, hiszen az anyag egy része még nincs összegyűjtve, vagy pedig elszórva, nehezen megközelíthető kiadványokban lelhető fel.”

S valóban, a legutóbbi időkig kevés a nyoma annak, hogy ezeket a nyilván távoli múltig érő kapcsolatokat jövőbe tekintő szemmel kidomborították és ápolni akarták volna. *Az irodalom könyve* azonban jelentős hozzájárulás az annyira kívánatos kölcsönös és intenzív jugoszláv—magyar irodalmi kapcsolatoknak jelenkori, magasabb színvonalon történő virágba borulásához.

Meg kell még említenem, hogy *Az irodalom könyve* külső kiállításában se hasonlít „iskolakönyvekhez”. A könyvet fényképeken és kéziratfaksimiléken kívül olyan Van Gogh-, Daumier- és Picasso-képek gazdagítják, amilyenek aligha kaphatnának helyet szokványos középiskolai tankönyvekben.

S hogy ennyi megérdemelt elismerés mellett rámtassak hiányosságokra is: az egyes kötetekhez csatolt írói életrajzi adatok, noha természetesen rövidre kellett fogni a szöveget, nem egy esetben túl gyorsan írtak, sőt lomposnak hatnak.

A másik fogyatékoság: *Az irodalom könyve*, mely legjobb értelemben mai könyv és a mai jugoszláviai magyar ifjúság könyvének van szánva, a jugoszláviai magyar irodalmat ismertető IV. kötetben, a szemelvények megválogatásában megtorpant, és behunyt szemmel éppen azon a határon áll meg, melyen túl egy, a jugoszláviai magyarság szellemi életében ma már kétségtelenül nagy jelentőségű fordulat vette kezdetét: egy új, épp a sajátos jugoszláv forradalmi szellemtől elválaszthatatlan fiatal magyar írógárda megjelenésével, forrongásával és munkásságával.

Az irodalom könyve a négy kötetével így is hozzá fog járulni nemcsak a tanulók, de tanárok neveléséhez is, akik az olykor-olykor kétségesnek látszó jugoszláviai magyar kulturális életet valóban napról napra tapasztalható és ható realitássá fogják tenni.